

BETER VOOR NATUUR & BOER

ZUIVEL

versie 2.0 - CONCEPT VERSIE - NOG NIET GEPUBLICEERD

Legenda en definities

Inkopende partij

Organisaties die een product met een Beter voor Natuur & Boer logo op de markt zetten.

Ketenpartner

Organisaties die contracten hebben met de boeren en/of telers.

Verwerker

Organisaties die de producten van een Beter voor Natuur & Boer gecertificeerde boer of teler in een eindproduct verwerken en/of verpakken.

Boer/teler

Primaire producenten van zuivel, varkens, vleeskuikens, eieren of aardappelen, groenten en fruit.

Toelichting rollen

Elke organisatie in de keten heeft een rol waarvan verwacht wordt dat er aan bepaalde vereisen wordt voldaan. Deze vereisen zijn te herkennen aan het pictogram in de kolom 'Scope' op ieder tabblad. Het kan zijn dat een organisatie tegelijkertijd meerdere rollen vervult, bijvoorbeeld de rol van Ketenpartner en Verwerker. In dat geval moet de organisatie aan de vereisten van elk van deze rollen voldoen.

Audit Resultaat	Actie Boer of Teler, Ketenpartner en/of verwerker	Certificatie status
MA: Major non-conformiteit(en)	Opstellen actieplan met corrigerende maatregelen en aanleveren objectief bewijs binnen 28 dagen na de uitgevoerde audit. Indien de auditor de effectiviteit van de corrigerende maatregel niet met documentatie kan beoordelen dan moet er binnen de 28 dagen een audit op locatie worden uitgevoerd.	Gecertificeerd na acceptatie van het bewijs van doorvoering van de corrigerende maatregel door CI. Bij niet aantoonbaar doorvoeren van de correctie, uitsluiting van levering.
MI: Minor non-conformiteiten	Opstellen actieplan met corrigerende maatregelen binnen 28 dagen na de uitgevoerde audit.	Gecertificeerd na acceptatie door auditor van de voorgestelde corrigerende maatregelen.
KO: Knock-Out	Per direct uitgesloten van levering Beter Voor producten tot nieuwe certificatie audit succesvol is afgesloten.	Niet gecertificeerd.

BETER VOOR NATUUR & BOER
Scope Melkveehouderijbedrijven

* Melkveehouders die deelnemen aan Beter voor Natuur & Boer zuivel moeten een geldig certificaat van KKM en Weidegang hebben. Toch worden sommige eisen die opgenomen zijn in deze schema's apart benoemd in het certificatieschema voor Beter voor Natuur en Boer Zuivel. Zo kan het certificatieschema voor Beter voor Natuur & Boer Zuivel ook als een stand-alone versie gebruikt worden

2.0 versie					
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
3. Basis / Management - Melkveehouder					
B.1.1		Verplichte certificaten/rapporten			
B.1.1.1		De melkveehouderij beschikt over een geldige KKM-erkenning (Keten Kwaliteit Melk).	De melkveehouder: • laat zich tenminste conform de voorschriften van KKM controleren. • kan een geldige erkenning tonen aan de Beter voor Natuur en Boer auditor.	KO	
B.1.1.2		De melkveehouderij beschikt over een geldig certificaat van VLOG (Verband Lebensmittel Ohne Gentechnik).	De melkveehouder: • laat zich tenminste één tot drie maal per jaar op de voorschriften van VLOG controleren (afhankelijk van risicoklasse). • kan een geldig certificaat tonen aan de Beter Voor auditor.	KO	
B.1.1.3		Vanaf 1 juli 2020 mag het bedrijf geen melkweigering door de ketenpartner hebben.	De melkveehouder: Toont aan dat er geen melkweigering heeft plaats gevonden na 1 juli 2020.	KO	
B.1.1.4		Met het oog op de brandveiligheid vindt vanaf 1-1-2023 minimaal eens in de vijf jaar een Agro Elektra inspectie plaats.	De melkveehouder: • NTA 8220 of • NEN 3140 of • NEN 1010 of • SCIOS Scope 10 inspectie of • SCIOS Scope 8 inspectie of • Een Agro Elektra Inspectie geaccepteerd door de verzekeraar voldoet. Indien er zonnepanelen aanwezig zijn, is de installatie gekeurd volgens: • Eenmalige opleveringskeuring bij 50-200 zonnepanelen of • Vanaf 201 zonnepanelen keuringsverplichting conform SCIOS Scope 12	MI	Ja
B.1.2		Verplichte deelname programma's			
B.1.2.1		Voorafgaand aan de initiële Beter voor Natuur & Boer audit, verricht de melkveehouderij een zelfbeoordeling met betrekking tot de naleving van de criteria van het Beter voor Natuur & Boer schema.	De melkveehouder: • voert voorafgaand aan de initiële audit een zelfbeoordeling uit met betrekking tot de naleving van de criteria in het Beter voor Natuur & Boer schema. • behandelt alle geregistreerde locaties in de zelfbeoordeling.	MA	
B.1.2.2		De melkveehouder neemt minimaal twee keer per jaar deel aan een informatieve bijeenkomst, gericht op onderwerpen in het certificatieschema.	De melkveehouder: • neemt minimaal twee keer per jaar deel aan een informatieve bijeenkomst zoals een symposium, seminar/webinar, workshop of studiebijeenkomst over een onderwerp met betrekking tot thema's in het Beter voor Natuur & Boer certificatieschema zoals diergezondheid en dierenwelzijn, of bodemgezondheid en graslandmanagement • kan zijn/haar aanwezigheid aantonen d.m.v. bijvoorbeeld een deelnamecertificaat of een bewijs van inschrijving. Bijlage Randvoorwaarden workshops	MI	
B.1.3		Communicatie			
B.1.3.1		De melkveehouder vult jaarlijks een vragenlijst in over zijn tevredenheid met betrekking tot de Stichting Beter voor Natuur & Boer en de certificering.	De vragenlijst zal: • Elk jaar worden ingevuld. • Anoniem zijn. • Online beschikbaar zijn.	MI	
B.1.4		Betrokkenheid bij de gemeenschap			
B.1.4.1		De melkveehouder levert een actieve bijdrage aan de lokale gemeenschap door minimaal één activiteit per jaar te organiseren of externe bezoekers op zijn bedrijf toe te laten. Dit is op vrijwillige basis.	De melkveehouder: • mag zelf bepalen wat mogelijk is binnen het bedrijf. Suggesties zijn onder andere: Het monitoren van de biodiversiteit in de bloeiende velden met vrijwilligers, het organiseren van een bezoekersdag, het ontvangen van groepsexcursies etc. • demonstreert dit met foto's, e-mails of ander bewijs van dergelijke activiteiten. • promoot de activiteiten of het toe laten van bezoekers via sociale media en/of een website.	MI	

1.0 versie				
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie
3. Basis / Management - Melkveehouder				
B.1.1		Verplichte certificaten/rapporten		
B.1.1.1		De melkveehouderij beschikt over een geldige KKM-erkenning (Keten Kwaliteit Melk).	De melkveehouder: • laat zich tenminste conform de voorschriften van KKM controleren. • kan een geldige erkenning tonen aan de Beter voor Natuur en Boer auditor.	KO
B.1.1.2		De melkveehouderij beschikt over een geldig certificaat van VLOG (Verband Lebensmittel Ohne Gentechnik).	De melkveehouder: • laat zich tenminste één tot drie maal per jaar op de voorschriften van VLOG controleren (afhankelijk van risicoklasse). • kan een geldig certificaat tonen aan de Beter Voor auditor.	KO
B.1.1.3		Vanaf 1 juli 2020 mag het bedrijf geen melkweigering door de ketenpartner hebben.	De melkveehouder: Toont aan dat er geen melkweigering heeft plaats gevonden na 1 juli 2020.	KO
B.1.1.4		Met het oog op de brandveiligheid vindt vanaf 1-1-2023 minimaal eens in de vijf jaar een Agro Elektra inspectie plaats.	De melkveehouder: • NTA 8220 of • NEN 3140 of • NEN 1010 of • SCIOS Scope 10 inspectie of • SCIOS Scope 8 inspectie of • Een Agro Elektra Inspectie geaccepteerd door de verzekeraar voldoet.	MI
B.1.2		Verplichte deelname programma's		
B.1.2.1		Voorafgaand aan de initiële Beter voor Natuur & Boer audit, verricht de melkveehouderij een zelfbeoordeling met betrekking tot de naleving van de criteria van het Beter voor Natuur & Boer schema.	De melkveehouder: • voert voorafgaand aan de initiële audit een zelfbeoordeling uit met betrekking tot de naleving van de criteria in het Beter voor Natuur & Boer schema. • behandelt alle geregistreerde locaties in de zelfbeoordeling.	MA
B.1.2.2		De melkveehouder neemt minimaal twee keer per jaar deel aan een informatieve bijeenkomst, gericht op onderwerpen in het certificatieschema.	De melkveehouder: • neemt minimaal twee keer per jaar deel aan een informatieve bijeenkomst zoals een symposium, seminar/webinar, workshop of studiebijeenkomst over een onderwerp met betrekking tot thema's in het Beter voor Natuur & Boer certificatieschema zoals diergezondheid en dierenwelzijn, of bodemgezondheid en graslandmanagement • kan zijn/haar aanwezigheid aantonen d.m.v. bijvoorbeeld een deelnamecertificaat of een bewijs van inschrijving. Bijlage Randvoorwaarden workshops	MI
B.1.3		Communicatie		
B.1.3.1		De melkveehouder vult jaarlijks een vragenlijst in over zijn tevredenheid met betrekking tot de Stichting Beter voor Natuur & Boer en de certificering.	De vragenlijst zal: • Elk jaar worden ingevuld. • Anoniem zijn. • Online beschikbaar zijn.	MI
B.1.4		Betrokkenheid bij de gemeenschap		
B.1.4.1		De melkveehouder levert een actieve bijdrage aan de lokale gemeenschap door minimaal één activiteit per jaar te organiseren of externe bezoekers op zijn bedrijf toe te laten. Dit is op vrijwillige basis.	De melkveehouder: • mag zelf bepalen wat mogelijk is binnen het bedrijf. Suggesties zijn onder andere: Het monitoren van de biodiversiteit in de bloeiende velden met vrijwilligers, het organiseren van een bezoekersdag, het ontvangen van groepsexcursies etc. • demonstreert dit met foto's, e-mails of ander bewijs van dergelijke activiteiten. • promoot de activiteiten of het toe laten van bezoekers via sociale media en/of een website.	MI

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
B.1.4.2.		De melkveehouderij is netjes en het erf oogt ordelijk.	De melkveehouder: <ul style="list-style-type: none"> • zorgt voor verharde toegangswegen tot de stallen. • zorg voor een deugdelijk functionerende afwatering ten opzichte van het bedrijfsgebouw • houdt de directe omgeving van de stallen visueel schoon en vrij van opstaande begroeiing. <p>Voorbeelden van zaken die niet thuishoren bij een nette, opgeruimde indruk: o.a. haag van brandnetels, pallets, dakpannen tegen (of in de nabijheid van) de stal.</p>	MA	
B.1.5		Transparantie/Chain of Custody			
B.1.5.1.		De melkveehouder draagt zorg voor het scheiden van de Beter voor Natuur & Boer productstromen indien er ook reguliere productstromen aanwezig zijn.	Al het afgesproken volume melk geproduceerd bij een gecertificeerd Beter voor Natuur & Boer bedrijf wordt afgenomen door de Ketenpartner en/of verwerker. Indien een deel van de melk ingezet wordt voor eigen gebruik (zelfzuivelaars) wordt hier een volume voor afgesproken met de ketenpartner. De ketenpartner ziet er op toe dat de melkveehouder deze melk "afwaardeert" naar niet-Beter voor Natuur & Boer Melk. De boederijzuivel mag dan ook geen Beter voor Natuur & Boer logo dragen of geenszins in verband gebracht worden met het Beter voor Natuur & Boer programma.	MA	
B.1.5.2.		De melkveehouder kan aantonen dat de Beter Voor Natuur & Boer premie is ontvangen.	De melkveehouder ontvangt 5 cent per kilogram melk premie boven op de marktprijs voor weidemelk.	MI	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	
B.1.4.2.		De melkveehouderij is netjes en het erf oogt ordelijk.	De melkveehouder: <ul style="list-style-type: none"> • zorgt voor verharde toegangswegen tot de stallen. • zorg voor een deugdelijk functionerende afwatering ten opzichte van het bedrijfsgebouw • houdt de directe omgeving van de stallen visueel schoon en vrij van opstaande begroeiing. <p>Voorbeelden van zaken die niet thuishoren bij een nette, opgeruimde indruk: o.a. haag van brandnetels, pallets, dakpannen tegen (of in de nabijheid van) de stal.</p>	MA	
B.1.5		Transparantie/Chain of Custody			
B.1.5.1.		De melkveehouder draagt zorg voor het scheiden van de Beter voor Natuur & Boer productstromen indien er ook reguliere productstromen aanwezig zijn.	Al het afgesproken volume melk geproduceerd bij een gecertificeerd Beter voor Natuur & Boer bedrijf wordt afgenomen door de Ketenpartner en/of verwerker. Indien een deel van de melk ingezet wordt voor eigen gebruik (zelfzuivelaars) wordt hier een volume voor afgesproken met de ketenpartner. De ketenpartner ziet er op toe dat de melkveehouder deze melk "afwaardeert" naar niet-Beter voor Natuur & Boer Melk. De boederijzuivel mag dan ook geen Beter voor Natuur & Boer logo dragen of geenszins in verband gebracht worden met het Beter voor Natuur & Boer programma.	MA	
B.1.5.2.		De melkveehouder kan aantonen dat de Beter Voor Natuur & Boer premie is ontvangen.	De melkveehouder ontvangt 5 cent per kilogram melk premie boven op de marktprijs voor weidemelk.	MI	

Scope Melkveehouderijbedrijf

* Melkveehouders die deelnemen aan Beter voor Natuur & Boer zuivel moeten een geldig certificaat van KKM en Weidegang hebben. Toch worden sommige eisen die opgenomen zijn in deze schema's apart benoemd in het certificatieschema voor Beter voor Natuur en Boer Zuivel. Zo kan het certificatieschema voor Beter voor Natuur & Boer Zuivel ook als een stand-alone versie gebruikt worden.

** Alleen van toepassing bij bedrijven met vreemde arbeid waarbij arbeiders (tijdelijk) gehuisvest worden door henzelf of door een ingehuurd uitzendbureau of loonwerkbedrijf.

2.0 versie					
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
4 Beter Voor - Boer					
C.1.1		De melkveehouder zal gebruik maken van Stichting Normering Arbeid (SNA)- gecertificeerde uitzendbureaus of loonwerkbedrijven.	De melkveehouder zal een geldig SNA-certificaat kunnen aantonen van ieder uitzendbureau of loonwerkbedrijf dat ingehuurd wordt voor personeel (www.normeringwerk.nl).	MA	
C.1.2		De melkveehouder zal over een actueel en geveerleerd overzicht van de gehuisveste medewerkers beschikken.	Het overzicht zal: • Het aantal gehuisveste medewerkers en hun namen registreren • Actueel en geveerleerd zijn. Dit beheerspunt is niet van toepassing als de boerderij in het bezit is van een geldig social compliance audit rapport.	MA	
C.1.3		De melkveehouder zal gebruik maken van huisvesting die voldoet aan de vereisten gesteld in de Uniforme Landelijke Huisvestingsnorm of Agrarisch Keurmerk Flexwonen.	De melkveehouder zal geregistreerd staan op de website van: • Stichting Normering Flexwonen (SNF, https://www.normeringflexwonen.nl/register) OF • Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF, https://werkgeverslijn.nl/register/). Dit is ook van toepassing wanneer een uitzendbureau verantwoordelijk is voor de huisvesting. In dat geval zal het uitzendbureau zichtbaar moeten zijn in één van de twee bovengenoemde registers.	MA	
C.1.4		De melkveehouder zal in het bezit zijn van een vergunning wanneer deze door de gemeente benodigd is voor het huisvesten van medewerkers.	De vergunning zal: • Geldig zijn voor de gemeente waarin de huisvesting plaats vindt. De accommodatie zal: • in overeenstemming zijn met de vergunning.	MA	
C.1.5		De melkveehouder zorgt ervoor dat de kosten van de accommodatie niet hoger zijn dan 20% van het wettelijk bruto (jeugd) minimumloon dat van toepassing is op de medewerker.	De melkveehouder zal inzicht in de loonstroken geven zodat er kan worden gecontroleerd of de kosten van de accommodatie niet hoger zijn dan 20% van het wettelijk bruto (jeugd) minimumloon dat van toepassing is op desbetreffende medewerker. Dit criteria is niet van toepassing wanneer medewerkers gecontracteerd zijn via een uitzendbureau omdat het daar is het opgenomen in de SNA-standaard (zie B1.1)	MA	
C.2		Gezondheid en veiligheid			
C.2.1		De melkveehouder vult jaarlijks online een RI&E (Risiko Inventarisatie & Evaluatie) in.	De melkveehouder: • heeft een actuele RI&E aanwezig. • heeft een verbeterplan aanwezig.	MI	
C.2.2		De melkveehouder investeert in preventie van gezondheidsklachten door de aanwezigheid van beschermende kleding en materialen voor medewerkers en bezoekers.	De melkveehouder: • heeft beschermende kleding en materialen ter beschikking voor alle meewerkende personen (melkveehouders, medewerkers, dierenarts, adviseur). • heeft beschermende kleding en materialen ter beschikking voor bezoekers.	MI	

1.0 versie					
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	
4 Beter Voor - Boer					
C.1.1		De melkveehouder zal gebruik maken van Stichting Normering Arbeid (SNA)- gecertificeerde uitzendbureaus of loonwerkbedrijven.	De melkveehouder zal een geldig SNA-certificaat kunnen aantonen van ieder uitzendbureau of loonwerkbedrijf dat ingehuurd wordt voor personeel (www.normeringwerk.nl).	MA	
C.1.2		De melkveehouder zal over een actueel en geveerleerd overzicht van de gehuisveste medewerkers beschikken.	Het overzicht zal: • Het aantal gehuisveste medewerkers en hun namen registreren • Actueel en geveerleerd zijn. Dit beheerspunt is niet van toepassing als de boerderij in het bezit is van een geldig social compliance audit rapport.	MA	
C.1.3		De melkveehouder zal gebruik maken van huisvesting die voldoet aan de vereisten gesteld in de Uniforme Landelijke Huisvestingsnorm of Agrarisch Keurmerk Flexwonen.	De melkveehouder zal geregistreerd staan op de website van: • Stichting Normering Flexwonen (SNF, https://www.normeringflexwonen.nl/register) OF • Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF, https://werkgeverslijn.nl/register/). Dit is ook van toepassing wanneer een uitzendbureau verantwoordelijk is voor de huisvesting. In dat geval zal het uitzendbureau zichtbaar moeten zijn in één van de twee bovengenoemde registers.	MA	
C.1.4		De melkveehouder zal in het bezit zijn van een vergunning wanneer deze door de gemeente benodigd is voor het huisvesten van medewerkers.	De vergunning zal: • Geldig zijn voor de gemeente waarin de huisvesting plaats vindt. De accommodatie zal: • in overeenstemming zijn met de vergunning.	MA	
C.1.5		De melkveehouder zorgt ervoor dat de kosten van de accommodatie niet hoger zijn dan 20% van het wettelijk bruto (jeugd) minimumloon dat van toepassing is op de medewerker.	De melkveehouder zal inzicht in de loonstroken geven zodat er kan worden gecontroleerd of de kosten van de accommodatie niet hoger zijn dan 20% van het wettelijk bruto (jeugd) minimumloon dat van toepassing is op desbetreffende medewerker. Dit criteria is niet van toepassing wanneer medewerkers gecontracteerd zijn via een uitzendbureau omdat het daar is het opgenomen in de SNA-standaard (zie B1.1)	MA	
C.2		Gezondheid en veiligheid			
C.2.1		De melkveehouder vult jaarlijks online een RI&E (Risiko Inventarisatie & Evaluatie) in.	De melkveehouder: • heeft een actuele RI&E aanwezig. • heeft een verbeterplan aanwezig.	MI	
C.2.2		De melkveehouder investeert in preventie van gezondheidsklachten door de aanwezigheid van beschermende kleding en materialen voor medewerkers en bezoekers.	De melkveehouder: • heeft beschermende kleding en materialen ter beschikking voor alle meewerkende personen (melkveehouders, medewerkers, dierenarts, adviseur). • heeft beschermende kleding en materialen ter beschikking voor bezoekers.	MI	

BETER VOOR NATUUR & BOER
Scope Melkveehouderijbedrijven

* Melkveehouders die deelnemen aan Beter voor Natuur & Boer zuivel moeten een geldig certificaat van KKM en Weidegang hebben. Toch worden sommige eisen die opgenomen zijn in deze schema's apart benoemd in het certificatieschema voor Beter voor Natuur en Boer Zuivel. Zo kan het certificatieschema voor Beter voor Natuur & Boer Zuivel ook als een stand-alone versie gebruikt worden

2.0 versie						
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie	
5 Beter Voor - Natuur						
D.1		Biodiversiteit				
D.1.1		Nest- en verblijfsvoorzieningen				
D.1.1.1		De melkveehouder bevordert de biodiversiteit met maatwerkmaatregelen.	De nieuw te plaatsen insectenhôtels: • Worden verstrekt door inkoopende partij en ketenpartner • Geplaatst worden met de opening NIET op het zuidwesten • Geplaatst worden op een windvrije locatie • Geplaatst worden op een zonnige • Geplaatst worden op een bloemrijke plek of binnen een straal van 60 meter van een rij bomen/struiken • Elke 3 jaar in de winter geheel of gedeeltelijk (verblijfblokken minimaal) worden vervangen. Plaats bij vervanging het oude hotel in de schaduw om de larven en eitjes verder te laten ontwikkelen. * In plaats van bovenstaande mag ook een nestkast geplaatst worden.	MI		
D.1.2		Kruidenrijkgrasland				
D.1.2.1		De melkveehouder stelt grond onder de graslandgrondgebondenheidsseis beschikbaar als kruidenrijkgrasland of zaait deze in met klavers.	De melkveehouder: • stelt minimaal 10% van de hectares onder de graslandgrondgebondenheidsseis beschikbaar als kruidenrijkgrasland (slootkanten/akkerranden kunnen hier een voorbeeld van zijn) OF • zaait minimaal 20% van de hectares onder de graslandgrondgebondenheidsseis door met grasklaver OF • een combinatie van bovenstaande. • heeft minimaal 5 kruiden en/of minimaal 2 soorten klaver uit de kruiden- en klaverlijst aanwezig. * Er geldt een resultaatverplichting: Wanneer de kruiden en/of klavers er niet meer staan, moet er opnieuw in- of doorgezaait worden. Bijlage: Kruiden en klaver	MA		
D.1.2.2		De melkveehouder heeft 10% grasland met beheer (bijvoorbeeld legselbeheer) van de hectares onder de graslandgebondenheidsseis. *Dit komt naast of bovenop het eerder genoemde percentage kruiden en/of klavers onder norm N.1.2.1	De melkveehouder beheert het grasland door middel van het volgende: • er wordt een rustperiode gehanteerd van 1 april tot 1 juni • weidegang is toegestaan • maaien of bemesten is niet toegestaan • Buiten de rustperiode is uitsluitend bemesting met ruige mest toegestaan. • vanaf 1 juni wordt er minimaal 1x gemaaid waarbij het gras wordt afgevoerd.	MA		
D.1.3		Graslandgrondgebonden				
D.1.3.1		Er zijn maximaal 2,5 GVE (Groot Vee Eenheden) per hectare gras.	De melkveehouder: • houdt maximaal 2,5 GVE (Groot Vee Eenheden) per hectare gras aan. • kan dit aantonen via de Gecombineerde opgave en de stallijst. * Alleen melkvee en jongvee worden in deze beoordeling meegenomen (diersoort 100, 101 en 102).	KO		
D.1.3.2		Er wordt maximaal 18.000 kilogram melk per hectare gras geproduceerd.	De melkveehouder: • produceert maximaal 18.000 kilogram melk per hectare gras. • kan dit aantonen via de Gecombineerde opgave en de aantal kilogrammen geleverde melk per jaar.	KO		
D.1.4		Klimaat- Koolstofvastlegging onder grasland				
D.1.4.1		De melkveehouder voert geen kerende grondbewerkingen uit op de hectares gras binnen de graslandgrondgebondenheidsseis.	De melkveehouder: • voert geen kerende grondbewerkingen (b.v. ploegen en frezen) uit op de hectares gras binnen de graslandgrondgebondenheidsseis. • mag in uitzonderlijke situaties (o.a. muizenschade, volledige land met kweek etc.) hiervan wijken na schriftelijke toestemming van de ketenpartner.	KO		
D.1.4.2	 	De melkveehouder stelt alle percelen die onder de graslandgrondgebondenheidsseis vallen beschikbaar voor bodembemonstering.	De melkveehouder: • stelt alle percelen die onder de graslandgrondgebondenheidsseis vallen beschikbaar voor bodembemonstering door een externe partij. *Doel is inzicht krijgen in de organische koolstof (OC) gehalten in de verschillende percelen tot 60 cm diep (organische koolstofmeting in de bodem). * De bodem monsters worden van 0-30 cm en van 30-60 cm genomen. Bijlage: Verhogen koolstof in de bodem	KO		

1.0 versie					
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	
5 Beter Voor - Natuur					
D.1		Biodiversiteit			
D.1.1		Nest- en verblijfsvoorzieningen			
D.1.1.1		De melkveehouder bevordert de biodiversiteit met maatwerkmaatregelen.	De nieuw te plaatsen insectenhôtels: • Worden verstrekt door inkoopende partij en ketenpartner • Geplaatst worden met de opening NIET op het zuidwesten • Geplaatst worden op een windvrije locatie • Geplaatst worden op een zonnige • Geplaatst worden op een bloemrijke plek of binnen een straal van 60 meter van een rij bomen/struiken • Elke 3 jaar in de winter geheel of gedeeltelijk (verblijfblokken minimaal) worden vervangen. Plaats bij vervanging het oude hotel in de schaduw om de larven en eitjes verder te laten ontwikkelen. * In plaats van bovenstaande mag ook een nestkast geplaatst worden.	MI	
D.1.2		Kruidenrijkgrasland			
D.1.2.1		De melkveehouder stelt grond onder de graslandgrondgebondenheidsseis beschikbaar als kruidenrijkgrasland of zaait deze in met klavers.	De melkveehouder: • stelt minimaal 10% van de hectares onder de graslandgrondgebondenheidsseis beschikbaar als kruidenrijkgrasland (slootkanten/akkerranden kunnen hier een voorbeeld van zijn) OF • zaait minimaal 20% van de hectares onder de graslandgrondgebondenheidsseis door met grasklaver OF • een combinatie van bovenstaande. • heeft minimaal 5 kruiden en/of minimaal 2 soorten klaver uit de kruiden- en klaverlijst aanwezig. * Er geldt een resultaatverplichting: Wanneer de kruiden en/of klavers er niet meer staan, moet er opnieuw in- of doorgezaait worden. Bijlage: Kruiden en klaver	MA	
D.1.2.2		De melkveehouder heeft 10% grasland met beheer (bijvoorbeeld legselbeheer) van de hectares onder de graslandgebondenheidsseis. *Dit komt naast of bovenop het eerder genoemde percentage kruiden en/of klavers onder norm N.1.2.1	De melkveehouder beheert het grasland door middel van het volgende: • er wordt een rustperiode gehanteerd van 1 april tot 1 juni • weidegang is toegestaan • maaien of bemesten is niet toegestaan • Buiten de rustperiode is uitsluitend bemesting met ruige mest toegestaan. • vanaf 1 juni wordt er minimaal 1x gemaaid waarbij het gras wordt afgevoerd.	MA	
D.1.3		Graslandgrondgebonden			
D.1.3.1		Er zijn maximaal 2,5 GVE (Groot Vee Eenheden) per hectare gras.	De melkveehouder: • houdt maximaal 2,5 GVE (Groot Vee Eenheden) per hectare gras aan. • kan dit aantonen via de Gecombineerde opgave en de stallijst. * Alleen melkvee en jongvee worden in deze beoordeling meegenomen (diersoort 100, 101 en 102).	KO	
D.1.3.2		Er wordt maximaal 18.000 kilogram melk per hectare gras geproduceerd.	De melkveehouder: • produceert maximaal 18.000 kilogram melk per hectare gras. • kan dit aantonen via de Gecombineerde opgave en de aantal kilogrammen geleverde melk per jaar.	KO	
D.1.4		Klimaat- Koolstofvastlegging onder grasland			
D.1.4.1		De melkveehouder voert geen kerende grondbewerkingen uit op de hectares gras binnen de graslandgrondgebondenheidsseis.	De melkveehouder: • voert geen kerende grondbewerkingen (b.v. ploegen en frezen) uit op de hectares gras binnen de graslandgrondgebondenheidsseis. • mag in uitzonderlijke situaties (o.a. muizenschade, volledige land met kweek etc.) hiervan wijken na schriftelijke toestemming van de ketenpartner.	KO	
D.1.4.2	 	De melkveehouder stelt alle percelen die onder de graslandgrondgebondenheidsseis vallen beschikbaar voor bodembemonstering.	De melkveehouder: • stelt alle percelen die onder de graslandgrondgebondenheidsseis vallen beschikbaar voor bodembemonstering door een externe partij. *Doel is inzicht krijgen in de organische koolstof (OC) gehalten in de verschillende percelen tot 60 cm diep (organische koolstofmeting in de bodem). * De bodem monsters worden van 0-30 cm en van 30-60 cm genomen. Bijlage: Verhogen koolstof in de bodem	KO	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
D.1.5		Bescherming en bestrijding			
D.1.5.1		Het is verboden om glyfosaat toe te passen op erf en percelen die vallen onder de graslandgrondgebondenheidseis.	De melkveehouder: • past geen glyfosaat toe op het erf en op percelen die vallen onder de graslandgebondenheidseis. • mag hier in uitzonderlijke situaties (o.a. extreme kweekproblematiek en muizenschade) vanaf wijken na schriftelijke toestemming van ketenpartner.	KO	
Nieuw		Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op erf en percelen die vallen onder de graslandgrondgebondenheidseis wordt geregistreerd.	Jaarlijks worden de gewasbeschermingsmiddelen geregistreerd in de MilieuMeetat Open Teelten van CLM (www.milieumeetat.nl).	MI	Ja
D.1.5.2		Beheersing plaagdieren volgens de wettelijke normen van Integrated Pest Management (IPM) en zonder inzet van biociden. Beheersing van plaagdieren draagt tevens bij aan vergroten brandveiligheid.	De melkveehouder: • Neemt preventieve maatregelen om een plaagdieruitbraak te voorkomen • Zet, in geval van een uitbraak van plaagdieren waarbij gezondheid mens en dier in gevaar is, een erkende plaagdierbestrijdingsorganisatie in volgens IPM regelgeving	MA	Ja
D.2		Verminderen van de impact op het klimaat	Bijlage: Verlagen uitstoot broeikasgassen op het Beter voor Natuur & Boer		
D.2.2		Energie			
D.2.2.1		Er wordt op de boerderij uitsluitend elektriciteit gebruikt die is opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen.	De melkveehouder: • wekt eigen elektriciteit op uit hernieuwbare energiebronnen en kan dit aantonen met Garanties van Oorsprong (GvO's), en/of • koopt elektriciteit in die is opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen en kan dit aantonen met Garanties van Oorsprong (GvO's).	MI	
D.2.2.2		De elektriciteitsopwekking, gas- en warmteproductie wordt geregistreerd op bedrijfsniveau.	De melkveehouder: • registreert de opgewekte energie uit hernieuwbare bronnen als deze toegepast worden op het melkveehouderijbedrijf. • registreert de opwekking en het verbruik van elektriciteit, gas en warmte op bedrijfsniveau. • De opwekking kan via zon, wind, biomassa of biogasinstallaties (WKK).	MI	
D.2.2.3		De melkveehouder levert informatie aan om de CO2-footprint van de melk inzichtelijk te krijgen.	De melkveehouder: • vult de klimaatmodule van de Kringloop Wijzer in t.b.v. inzicht in emissies naar lucht, bodem en water.	MI	
D.2.4		Diervoeders			
D.2.3.1		Het voer is GMO-vrij en afkomstig uit de EU27-landen en Oekraïne.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af afkomstig uit de EU27 en Oekraïne. • neemt enkel voer af van veevoederleveranciers op de Witte lijst. • kan dit aantonen d.m.v. declaratie op voerbonnen.	KO	
D.2.3.2		Het ruwvoerrantsoen bestaat uit minimaal 70% gras of grasproducten op basis van droge stof.	De melkveehouder: • gebruikt enkel ruwvoer dat bestaat uit minimaal 70% gras of grasproducten op basis van droge stof (kuil, hooi, grasbros, geërassd gras). • kan dit aantonen op basis van een rantsoen berekening	MA	
D.2.3.3		De sojabestanddelen in voer zijn afkomstig uit Europa.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af waarbij er gebruik is gemaakt van Europese soja. • kan dit aantonen d.m.v. voerbonnen.	MA	
D.2.3.4		De palmolie-bestanddelen in voeders zijn gecertificeerd tegen RSPO.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af waarbij de palmolie-bestanddelen RSPO gecertificeerd is. • kan dit met behulp van afleverdocumenten aantonen (kenmerk/vermelding).	KO	
D.2.3.5		De melkveehouder maakt circulaire grondstoffen in diervoeders inzichtelijk en bevordert deze.	De melkveehouder: • maakt de circulaire grondstoffen in diervoeders inzichtelijk. • bevordert circulaire grondstoffen in diervoeders door concrete doelen te stellen.	MI	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie
D.1.5		Bescherming en bestrijding		
D.1.5.1		Het is verboden om glyfosaat toe te passen op erf en percelen die vallen onder de graslandgrondgebondenheidseis.	De melkveehouder: • past geen glyfosaat toe op het erf en op percelen die vallen onder de graslandgebondenheidseis. • mag hier in uitzonderlijke situaties (o.a. extreme kweekproblematiek en muizenschade) vanaf wijken na schriftelijke toestemming van ketenpartner.	KO
D.1.5.2		Ongedierte bestrijding vindt plaats binnen de wettelijke normen en daar waar mogelijk biociden vrij.	De melkveehouder: • bestrijdt ongedierte binnen de wettelijke normen. • gebruikt waar mogelijk geen biociden.	MA
D.2		Verminderen van de impact op het klimaat	Bijlage: Verlagen uitstoot broeikasgassen op het Beter voor Natuur & Boer	
D.2.2		Energie		
D.2.2.1		Er wordt op de boerderij uitsluitend elektriciteit gebruikt die is opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen.	De melkveehouder: • wekt eigen elektriciteit op uit hernieuwbare energiebronnen en kan dit aantonen met Garanties van Oorsprong (GvO's), en/of • koopt elektriciteit in die is opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen en kan dit aantonen met Garanties van Oorsprong (GvO's).	MI
D.2.2.2		De elektriciteitsopwekking, gas- en warmteproductie wordt geregistreerd op bedrijfsniveau.	De melkveehouder: • registreert de opgewekte energie uit hernieuwbare bronnen als deze toegepast worden op het melkveehouderijbedrijf. • registreert de opwekking en het verbruik van elektriciteit, gas en warmte op bedrijfsniveau. • De opwekking kan via zon, wind, biomassa of biogasinstallaties (WKK).	MI
D.2.2.3		De melkveehouder levert informatie aan om de CO2-footprint van de melk inzichtelijk te krijgen.	De melkveehouder: • vult de klimaatmodule van de Kringloop Wijzer in t.b.v. inzicht in emissies naar lucht, bodem en water.	MI
D.2.4		Diervoeders		
D.2.3.1		Het voer is GMO-vrij en afkomstig uit de EU27-landen en Oekraïne.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af afkomstig uit de EU27 en Oekraïne. • neemt enkel voer af van veevoederleveranciers op de Witte lijst. • kan dit aantonen d.m.v. declaratie op voerbonnen.	KO
D.2.3.2		Het ruwvoerrantsoen bestaat uit minimaal 70% gras of grasproducten op basis van droge stof.	De melkveehouder: • gebruikt enkel ruwvoer dat bestaat uit minimaal 70% gras of grasproducten op basis van droge stof (kuil, hooi, grasbros, geërassd gras). • kan dit aantonen op basis van een rantsoen berekening	MA
D.2.3.3		De sojabestanddelen in voer zijn afkomstig uit Europa.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af waarbij er gebruik is gemaakt van Europese soja. • kan dit aantonen d.m.v. voerbonnen.	MA
D.2.3.4		De palmolie-bestanddelen in voeders zijn gecertificeerd tegen RSPO.	De melkveehouder: • neemt enkel voer af waarbij de palmolie-bestanddelen RSPO gecertificeerd is. • kan dit met behulp van afleverdocumenten aantonen (kenmerk/vermelding).	KO
D.2.3.5		De melkveehouder maakt circulaire grondstoffen in diervoeders inzichtelijk en bevordert deze.	De melkveehouder: • maakt de circulaire grondstoffen in diervoeders inzichtelijk. • bevordert circulaire grondstoffen in diervoeders door concrete doelen te stellen.	MI

BETER VOOR NATUUR & BOER
Scope Melkveehouderijbedrijven

* Melkveehouders die deelnemen aan Beter voor Natuur & Boer zuivel moeten een geldig certificaat van KKM en Weidegang hebben. Toch worden sommige eisen die opgenomen zijn in deze schema's apart benoemd in het certificatieschema voor Beter voor Natuur en Boer Zuivel. Zo kan het certificatieschema voor Beter voor Natuur & Boer Zuivel ook als een stand-alone versie gebruikt worden

2.0 versie				
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
6 Beter voor - Koe				
E.1		Weide en Stal		
E.1.1		De melkgevende koeien lopen jaarlijks gedurende 180 dagen minimaal 6 uur per dag buiten.	De melkveehouder: • laat de melkgevende koeien jaarlijks gedurende 180 dagen minimaal 6 uur per dag buiten lopen conform de eisen van Stichting Weidegang. • registreert in Z-net de start- en einddatum van de beweiding evenals de dagen waarop weidegang niet mogelijk is. * Weidegang 180/6 is een inspanningsverplichting. Tenminste moeten de melkgevende koeien gedurende minimaal 120/6 (of 720/120) in de weide lopen conform de eisen van Stichting Weidegang	KO
E1.2		Er is voldoende grasaanbod zodat melkgevende koeien hun natuurlijk graasgedrag kunnen uitoefenen.	De melkveehouder zorgt voor voldoende grasaanbod conform de eisen van Stichting Weidegang.	MA
E1.3		Jongvee wordt tussen geboorte en eerste keer afkalven minimaal 3 maanden geweid.	De melkveehouder: • draagt zorg voor het minimaal 3 maanden weiden van het jongvee tussen geboorte en de eerste keer afkalven. • registreert dit per diernummer op bijvoorbeeld de jongveekalender die jaarlijks door de ketenpartner wordt toegestuurd.	KO
E.1.4		Er is voor alle koeien een koeborstel beschikbaar.	De melkveehouder: • stelt per 70 melkkoeien minimaal 1 elektrische (werkende/goed functionerende) koeborstel ter beschikking. * stelt per 70 droge koeien minimaal 1 elektrische (werkende/goed functionerende) of vaste koeborstel ter beschikking.	MA
E.1.5		Voor de melkkoeien en droge koeien is schoon en fris drinkwater altijd beschikbaar.	De melkveehouder: • hanteert maximaal 30 koeien per drinkbak. • hanteert maximaal 15 koeien per sneldrinker. • draagt zorg voor een reiniging van de watervoorzieningen van minimaal een keer per maand.	MA
E.1.6		In de weide zijn één of meerdere drinkpunten aanwezig.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat de afstand tot een drinkwatervoorziening voor de koe maximaal 500 meter is. * Oppervlaktewater mag worden meegeteld als drinkwaterpunt.	MA
E.1.7		Voor elke melk koe of droge koe is er een zacht ligbed ter beschikking.	De melkveehouder: • stelt bij ligboxen (melk koeien / droge koeien) zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematras en rubberen mat). • stelt bij groepshuisvesting of potstal voldoende bodembedekking ter beschikking (minimaal 10 cm strooisel).	MA
E.1.8		Voor jongvee is er een zacht ligbed ter beschikking.	De melkveehouder: • stelt bij ligboxen (melk koeien / droge koeien) zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematras en rubberen mat). • stelt bij groepshuisvesting of potstal voldoende bodembedekking ter beschikking (minimaal 10 cm strooisel). * een volledige roostervloer bij jongvee is niet toegestaan.	MA
E.1.9		Elke koe heeft een eigen ligplek.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat het totaal aantal ligboxen minimaal gelijk is aan het aantal gehouden dieren. • zorgt ervoor dat bij een potstal voor melk- en droge koeien er minimaal 8m2 per dier beschikbaar is.	MA
E.1.10		Er is voldoende licht aanwezig in de stal voor melkgevende koeien.	De melkveehouder: • hanteert een (kunst)licht sterkte in de stal van overdag minstens 100 Lux • hanteert een (kunst)licht sterkte in de stal van 's nachts maximaal 50 Lux. * Indien genoeg daglicht aanwezig is, hoeft het kunstlicht niet aan te staan.	MA
E.1.11		Er dient een gescheiden alkalf- en ziekenstal met voldoende fris drinkwater aanwezig te zijn.	De melkveehouder: • heeft een ruimte voor zowel de alkalfstal als de ziekenstal die minimaal 8m2 per koe is • heeft in beide ruimtes een grote bak met fris drinkwater aanwezig.	MA

1.0 versie				
Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie
6 Beter voor - Koe				
E.1		Weide en Stal		
E.1.1		De melkgevende koeien lopen jaarlijks gedurende 180 dagen minimaal 6 uur per dag buiten.	De melkveehouder: • laat de melkgevende koeien jaarlijks gedurende 180 dagen minimaal 6 uur per dag buiten lopen conform de eisen van Stichting Weidegang. • registreert in Z-net de start- en einddatum van de beweiding evenals de dagen waarop weidegang niet mogelijk is. * Weidegang 180/6 is een inspanningsverplichting. Tenminste moeten de melkgevende koeien gedurende minimaal 120/6 (of 720/120) in de weide lopen conform de eisen van Stichting Weidegang	KO
E1.2		Er is voldoende grasaanbod zodat melkgevende koeien hun natuurlijk graasgedrag kunnen uitoefenen.	De melkveehouder zorgt voor voldoende grasaanbod conform de eisen van Stichting Weidegang.	MA
E1.3		Jongvee wordt tussen geboorte en eerste keer afkalven minimaal 3 maanden geweid.	De melkveehouder: • draagt zorg voor het minimaal 3 maanden weiden van het jongvee tussen geboorte en de eerste keer afkalven. • registreert dit per diernummer op bijvoorbeeld de jongveekalender die jaarlijks door de ketenpartner wordt toegestuurd.	KO
E.1.4		Er is voor alle koeien een koeborstel beschikbaar.	De melkveehouder: • stelt per 70 melkkoeien minimaal 1 elektrische (werkende/goed functionerende) koeborstel ter beschikking. * stelt per 70 droge koeien minimaal 1 elektrische (werkende/goed functionerende) of vaste koeborstel ter beschikking.	MA
E.1.5		Voor de melkkoeien en droge koeien is schoon en fris drinkwater altijd beschikbaar.	De melkveehouder: • hanteert maximaal 30 koeien per drinkbak. • hanteert maximaal 15 koeien per sneldrinker. • draagt zorg voor een reiniging van de watervoorzieningen van minimaal een keer per maand.	MA
E.1.6		In de weide zijn één of meerdere drinkpunten aanwezig.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat de afstand tot een drinkwatervoorziening voor de koe maximaal 500 meter is. * Oppervlaktewater mag worden meegeteld als drinkwaterpunt.	MA
E.1.7		Voor elke melk koe of droge koe is er een zacht ligbed ter beschikking.	De melkveehouder: • stelt bij ligboxen (melk koeien / droge koeien) zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematras en rubberen mat). • stelt bij groepshuisvesting of potstal voldoende bodembedekking ter beschikking (minimaal 10 cm strooisel).	MA
E.1.8		Voor jongvee is er een zacht ligbed ter beschikking.	De melkveehouder: • stelt bij ligboxen (melk koeien / droge koeien) zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematras en rubberen mat). • stelt bij groepshuisvesting of potstal voldoende bodembedekking ter beschikking (minimaal 10 cm strooisel). * een volledige roostervloer bij jongvee is niet toegestaan.	MA
E.1.9		Elke koe heeft een eigen ligplek.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat het totaal aantal ligboxen minimaal gelijk is aan het aantal gehouden dieren. • zorgt ervoor dat bij een potstal voor melk- en droge koeien er minimaal 8m2 per dier beschikbaar is.	MA
E.1.10		Er is voldoende licht aanwezig in de stal voor melkgevende koeien.	De melkveehouder: • hanteert een (kunst)licht sterkte in de stal van overdag minstens 100 Lux • hanteert een (kunst)licht sterkte in de stal van 's nachts maximaal 50 Lux. * Indien genoeg daglicht aanwezig is, hoeft het kunstlicht niet aan te staan.	MA
E.1.11		Er dient een gescheiden alkalf- en ziekenstal met voldoende fris drinkwater aanwezig te zijn.	De melkveehouder: • heeft een ruimte voor zowel de alkalfstal als de ziekenstal die minimaal 8m2 per koe is • heeft in beide ruimtes een grote bak met fris drinkwater aanwezig.	MA

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
E.1.12		Er wordt geen gebruik gemaakt van een grupstal.	De melkveehouder: • huisvest geen enkele koe (alle leeftijden) in een grupstal.	MA	
E.1.13		Het vastzetten van dieren voor lange periodes is niet toegestaan.	De melkveehouder: • zet dieren niet voor lange periodes vast. • mag de dieren tijdelijk vastzetten (max 3 uur), maar enkel in verband met veterinaire behandeling of bekappen van de klauwen.	MA	
E.1.14		Sieren worden gehuisvest in een stevig hok met voldoende bewegingsruimte en zachte boxbedekking.	De melkveehouder: • hanteert een totale ruimte, incl. bewegings- en dekruimte, van 20 m2 waarvan tenminste 16 m2 ligruimte. • zorgt ervoor dat sieren die 24 uur per dag tussen het koppel lopen permanent toegang hebben tot een ligruimte. • stelt zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematrassen en rubberen mat). *Indien niet aan norm wordt voldaan, wordt dit gerealiseerd bij volledige nieuwbouw van stal voor melkgevende koeien.	KO	
E.1.15		Bij volledige nieuwbouw na 1-1-2023 voldoet de stal voor melkgevende koeien aan de voorschriften van Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) of gelijkwaardig.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat de stal voor melkgevende koeien bij volledige nieuwbouw na 1-1-2023 aan de voorschriften van Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) of gelijkwaardig voldoet.	KO	
E. 2		Diergezondheid en dierenwelzijn melkkoeien en droge koeien			
E.2.1		De melkkoeien hebben een minimale gemiddelde levensduur van 5 jaar en 5 maanden.	De melkveehouder: • voldoet aan de norm op basis van gemiddelde leeftijd bij afvoer o.b.v. de afgelopen 36 maanden met het jaarlijkse toetsmoment in Q2. • maakt een plan van aanpak wanneer de norm niet wordt gehaald.	MI	Ja
E. 2.2		Minimaal 1 keer per jaar klauwverzorging door: • Gecertificeerde/gediplomeerde klauwverzorgers. • Gediplomeerde melkveehouder/ gezinslid medewerker	Een gecertificeerde klauwverzorgers: • Staat op ledenpagina https://www.vvrp.nl/ledenpagina • De melkveehouder toont certificaat en/of factuur van klauwverzorgers • Wanneer de melkveehouder of gezinslid/medewerker zelf bekappen is hij/zij gediplomeerd wanneer hij/zij beschikt over certificaat Cursus klauwbekappen.	MI	
E.2.3		Er is een jaarlijkse evaluatie klauwgezondheid met een dierenarts.	De melkveehouder: • evalueert jaarlijks de klauwgezondheid samen met een dierenarts.	MI	
Nieuw		Inzicht klauwgezondheid door gebruik te maken van de mobiliteitsscore.	De melkveehouder is deelnemer van een programma waarin de klauwgezondheid wordt geregistreerd en gemonitord door middel van één van de volgende opties: • Minimaal 2x per jaar een mobiliteitsscore door een gecertificeerde scoorder die gebruik maakt van Klauwonline. Een overzicht van de gecertificeerde mobiliteitsscoorders staat op: https://roms.org.uk/zoek-een-goedgekeurde-scoorder . of • De score wordt 2x per jaar afgelezen uit een managementprogramma wat gebruik maakt van een camera voor het registreren van de mobiliteitsscore (bijv. Cattle-eye).	MI	Ja
Nieuw		Continue verbetering van klauwgezondheid door gebruik te maken van de mobiliteitscore.	De melkveehouder zorgt er voor dat: • Runderen met een verminderde mobiliteitsscore (score 2 of 3) worden binnen 3 dagen behandeld, doch uiterlijk binnen 1 week. Dit wordt opgevolgd door een controlemoment en eventuele vervolgbehandeling • De bevindingen worden geregistreerd en minimaal twee jaar worden bewaard voor eventuele controle. De melkveehouder bevestigt deze werkwijze via: • Stap 1: Registreren in Z-net datum waarop koeien met score 2 en 3 zijn opgevolgd via controlemoment. • Stap 2: Registratie van de controle; de bevindingen en daaropvolgende behandelingen van dieren met score 2 en 3.	MI	Ja
Nieuw		Continue verbetering van klauwgezondheid door gebruik te maken van de mobiliteitscore.	Vanaf [datum]: Indien op basis van het gemiddelde van twee mobiliteitscores blijkt dat x% van de koeien verminderde mobiliteit heeft, spant de melkveehouder zich in om dit percentage te verlagen. Op een jaarlijks toetsmoment in Q2: • Wanneer de koppel op het bedrijf het percentage overschrijdt, wordt er binnen een maand een plan van aanpak gemaakt in samenwerking met bijvoorbeeld een klauwcoach. • Het percentage wordt in de eerste helft van 2026 vastgesteld op basis van de bevindingen in 2025 en experts op het gebied van klauwgezondheid.	MI	Ja

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	
E.1.12		Er wordt geen gebruik gemaakt van een grupstal.	De melkveehouder: • huisvest geen enkele koe (alle leeftijden) in een grupstal.	MA	
E.1.13		Het vastzetten van dieren voor lange periodes is niet toegestaan.	De melkveehouder: • zet dieren niet voor lange periodes vast. • mag de dieren tijdelijk vastzetten (max 3 uur), maar enkel in verband met veterinaire behandeling of bekappen van de klauwen.	MA	
E.1.14		Sieren worden gehuisvest in een stevig hok met voldoende bewegingsruimte en zachte boxbedekking.	De melkveehouder: • hanteert een totale ruimte, incl. bewegings- en dekruimte, van 20 m2 waarvan tenminste 16 m2 ligruimte. • zorgt ervoor dat sieren die 24 uur per dag tussen het koppel lopen permanent toegang hebben tot een ligruimte. • stelt zachte box bedekking ter beschikking (bijvoorbeeld een zandbox, diepstrooiselbox, koematrassen en rubberen mat). *Indien niet aan norm wordt voldaan, wordt dit gerealiseerd bij volledige nieuwbouw van stal voor melkgevende koeien.	KO	
E.1.15		Bij volledige nieuwbouw na 1-1-2023 voldoet de stal voor melkgevende koeien aan de voorschriften van Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) of gelijkwaardig.	De melkveehouder: • zorgt ervoor dat de stal voor melkgevende koeien bij volledige nieuwbouw na 1-1-2023 aan de voorschriften van Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) of gelijkwaardig voldoet.	KO	
E. 2		Diergezondheid en dierenwelzijn melkkoeien en droge koeien			
E.2.1		De melkkoeien hebben een minimale levensduur van: *2023 - 5 jaar en 4 maanden. *2024 - 5 jaar en 5 maanden.	De melkveehouder: • voldoet aan de norm op basis van gemiddelde leeftijd bij afvoer o.b.v. de afgelopen 36 maanden met het jaarlijkse toetsmoment in Q2. • maakt een plan van aanpak wanneer de norm niet wordt gehaald.	MI	
E. 2.2		Minimaal 1 keer per jaar klauwverzorging door: • Gecertificeerde/gediplomeerde klauwverzorgers. • Gediplomeerde melkveehouder/ gezinslid medewerker	Een gecertificeerde klauwverzorgers: • Staat op ledenpagina https://www.vvrp.nl/ledenpagina • De melkveehouder toont certificaat en/of factuur van klauwverzorgers • Wanneer de melkveehouder of gezinslid/medewerker zelf bekappen is hij/zij gediplomeerd wanneer hij/zij beschikt over certificaat Cursus klauwbekappen.	MI	
E.2.3		Er is een jaarlijkse evaluatie klauwgezondheid met een dierenarts.	De melkveehouder: • evalueert jaarlijks de klauwgezondheid samen met een dierenarts.	MI	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
E. 2.4		Continue verbeterprogramma gericht op objectieve registratie en/of monitoring en/of verbetering van uiergezondheid en/of praktische toepasbaarheid aanvullende preventieve maatregelen. * Zoals ook omschreven in A.3.1.	De melkveehouder: Programma start in 2023 op basis van projectplan met doelen. * Gezamenlijke verantwoordelijkheid Ketenpartner, melkveehouders en inkopende partij. * Kan een programma zijn dat meerdere jaren loopt. * Het programma start met een deel van de melkveehouders. Bijlage: verdieping maatregelen t.b.v Klauw en uiergezondheid	MI	
E. 2.5		Er is inzicht in de gezondheid van individuele koeien voor o.a. indicatoren voor uiergezondheid.	De melkveehouder monitort de gezondheid van individuele koeien d.m.v. één van de volgende twee opties: • Deelname aan MelkProductieRegistratie (MPR), minimaal 1x per 8 weken inclusief celgetalmeting. • Geleidbaarheidsmetingen van een Automatisch Melk Systeem (AMS).	MA	
E. 2.6		Er is een jaarlijkse evaluatie uiergezondheid met een dierenarts.	De melkveehouder: • evalueert jaarlijks de uiergezondheid samen met een dierenarts.	MI	
E. 2.7		De melkveehouder neemt deel aan een continu verbeterprogramma gericht op uiergezondheid. * Zoals ook omschreven in A.3.2.	De melkveehouder: Programma start in 2023 op basis van projectplan met doelen. * Gezamenlijke verantwoordelijkheid Ketenpartner, melkveehouders en inkopende partij. * Kan een programma zijn dat meerdere jaren loopt. * Het programma start met een deel van de melkveehouders. Bijlage: verdieping maatregelen t.b.v Klauw en uiergezondheid	MI	
E. 2.8		Er is altijd voldoende goed voer beschikbaar bij het voerhek.	De melkveehouder: • heeft ten alle tijde goed voer beschikbaar bij het voerhek als de koeien binnen zijn.	MA	
E. 2.9		De ligboxen en roosters van de melkkoeien worden minimaal 2 maal daags gereinigd.	De melkveehouder: • zorgt dat de ligboxen van het melkvee 2 maal daags worden schoongemaakt, droog gereinigd en ingestrooid. • zorgt dat de roosters van het melkvee 2 maal daags worden schoongemaakt. * het schoonmaken van de roosters kan met de hand of met behulp van een mestschuif of mestrobot.	MA	
Nieuw		Bij ernstig ongerief (zoals ernstige kreupelheid, ernstige mastitis of ernstige ziekte), waarbij het dier sterk beperkt is in zijn functioneren en veel tekenen van pijn vertoont, dient altijd pijnbestrijding te worden toegepast	In het BBP moet zijn opgenomen wanneer pijnstilling wordt toegepast.	MI	Ja
E. 2.10		Er wordt geen preventief gebruik gemaakt van antibiotica.*	De melkveehouder: • dient geen preventieve antibiotica toe • werkt volgens de Bedrijfsgezondheidsplan (BGP) en Bedrijfsbehandelplan (BBP) uit het KKM handboek die aanwezig zijn op het bedrijf.	MI	
E. 2.11		Er wordt geen gebruik gemaakt van 'highest priority critically important' antibiotica (HPCIA), zoals gedefinieerd door WHO.	De melkveehouder maakt geen gebruik van antibiotica die in de volgende klassen vallen: • fluorquinolonen • 3e en 4e generatie cefalosporines. * Op voorschrift van dierenarts kan in uitzonderlijke gevallen wel 3e en 4e generatie middelen worden toegepast. Hiervoor dient een veterinaire verklaring aanwezig te zijn (inclusief plan van aanpak met doel dat in toekomst gebruik van deze middelen niet nodig is).	MA	
E. 2.12		Dierziekten zoals ParaTBC, Salmonella, BVD, IBR en Leptospirose worden beheerst.*	De melkveehouder: • beheerst en registreert de genoemde dierziekten.	MI	
E. 2.13		De melkveehouder is deelnemer van de volledige Koemonitor* (KoeData, KoeKompas en KoeAlert).	De melkveehouder: • is deelnemer van de volledig Koemonitor (KoeData, KoeKompas en KoeAlert).	MI	
E. 2.14		Koudmerken is niet toegestaan.	De melkveehouder: • heeft geen gekoudmerkte dieren geboren na 2018 aanwezig op het bedrijf.	KO	
E. 2.15		Embryotransplantatie of embryowinning op het bedrijf is niet toegestaan	De melkveehouder: • past geen embryotransplantatie toe • past geen embryowinning toe.	KO	
E. 2.16		De dieren zijn genetisch geschikt om melk te produceren in een extensievere bedrijfsvoering waarbij de integriteit van het dier geborgd is door observatie van de dierenarts	De melkveehouder: • houdt dieren die genetisch geschikt zijn om melk te produceren in een extensievere bedrijfsvoering. • borgt de integriteit van de dieren door observatie van de dierenarts.	MI	
E. 3					
E. 3.1		Ieder groepshok bij de kalveren en pinken is voorzien van minimaal één vaste borstel.	De melkveehouder: • draag zorg dat alle kalfjes en pinken minimaal 1 vaste borstel kunnen gebruiken.	MA	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie
E. 2.4		Continue verbeterprogramma gericht op objectieve registratie en/of monitoring en/of verbetering van uiergezondheid en/of praktische toepasbaarheid aanvullende preventieve maatregelen. * Zoals ook omschreven in A.3.1.	De melkveehouder: Programma start in 2023 op basis van projectplan met doelen. * Gezamenlijke verantwoordelijkheid Ketenpartner, melkveehouders en inkopende partij. * Kan een programma zijn dat meerdere jaren loopt. * Het programma start met een deel van de melkveehouders. Bijlage: verdieping maatregelen t.b.v Klauw en uiergezondheid	MI
E. 2.5		Er is inzicht in de gezondheid van individuele koeien voor o.a. indicatoren voor uiergezondheid.	De melkveehouder monitort de gezondheid van individuele koeien d.m.v. één van de volgende twee opties: • Deelname aan MelkProductieRegistratie (MPR), minimaal 1x per 8 weken inclusief celgetalmeting. • Geleidbaarheidsmetingen van een Automatisch Melk Systeem (AMS).	MA
E. 2.6		Er is een jaarlijkse evaluatie uiergezondheid met een dierenarts.	De melkveehouder: • evalueert jaarlijks de uiergezondheid samen met een dierenarts.	MI
E. 2.7		De melkveehouder neemt deel aan een continu verbeterprogramma gericht op uiergezondheid. * Zoals ook omschreven in A.3.2.	De melkveehouder: Programma start in 2023 op basis van projectplan met doelen. * Gezamenlijke verantwoordelijkheid Ketenpartner, melkveehouders en inkopende partij. * Kan een programma zijn dat meerdere jaren loopt. * Het programma start met een deel van de melkveehouders. Bijlage: verdieping maatregelen t.b.v Klauw en uiergezondheid	MI
E. 2.8		Er is altijd voldoende goed voer beschikbaar bij het voerhek.	De melkveehouder: • heeft ten alle tijde goed voer beschikbaar bij het voerhek als de koeien binnen zijn.	MA
E. 2.9		De ligboxen en roosters van de melkkoeien worden minimaal 2 maal daags gereinigd.	De melkveehouder: • zorgt dat de ligboxen van het melkvee 2 maal daags worden schoongemaakt, droog gereinigd en ingestrooid. • zorgt dat de roosters van het melkvee 2 maal daags worden schoongemaakt. * het schoonmaken van de roosters kan met de hand of met behulp van een mestschuif of mestrobot.	MA
E. 2.10		Er wordt geen preventief gebruik gemaakt van antibiotica.*	De melkveehouder: • dient geen preventieve antibiotica toe • werkt volgens de Bedrijfsgezondheidsplan (BGP) en Bedrijfsbehandelplan (BBP) uit het KKM handboek die aanwezig zijn op het bedrijf.	MI
E. 2.11		Er wordt geen gebruik gemaakt van 'highest priority critically important' antibiotica (HPCIA), zoals gedefinieerd door WHO.	De melkveehouder maakt geen gebruik van antibiotica die in de volgende klassen vallen: • fluorquinolonen • 3e en 4e generatie cefalosporines. * Op voorschrift van dierenarts kan in uitzonderlijke gevallen wel 3e en 4e generatie middelen worden toegepast. Hiervoor dient een veterinaire verklaring aanwezig te zijn (inclusief plan van aanpak met doel dat in toekomst gebruik van deze middelen niet nodig is).	MA
E. 2.12		Dierziekten zoals ParaTBC, Salmonella, BVD, IBR en Leptospirose worden beheerst.*	De melkveehouder: • beheerst en registreert de genoemde dierziekten.	MI
E. 2.13		De melkveehouder is deelnemer van de volledige Koemonitor* (KoeData, KoeKompas en KoeAlert).	De melkveehouder: • is deelnemer van de volledig Koemonitor (KoeData, KoeKompas en KoeAlert).	MI
E. 2.14		Koudmerken is niet toegestaan.	De melkveehouder: • heeft geen gekoudmerkte dieren geboren na 2018 aanwezig op het bedrijf.	KO
E. 2.15		Embryotransplantatie of embryowinning op het bedrijf is niet toegestaan	De melkveehouder: • past geen embryotransplantatie toe • past geen embryowinning toe.	KO
E. 2.16		De dieren zijn genetisch geschikt om melk te produceren in een extensievere bedrijfsvoering waarbij de integriteit van het dier geborgd is door observatie van de dierenarts	De melkveehouder: • houdt dieren die genetisch geschikt zijn om melk te produceren in een extensievere bedrijfsvoering. • borgt de integriteit van de dieren door observatie van de dierenarts.	MI
E. 3				
E. 3.1		Ieder groepshok bij de kalveren en pinken is voorzien van minimaal één vaste borstel.	De melkveehouder: • draag zorg dat alle kalfjes en pinken minimaal 1 vaste borstel kunnen gebruiken.	MA

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie	Aangepast ten opzichte van 1.0 versie
E. 3.2		Kalveren worden maximaal twee weken gehuisvest in een eenlingbox.	De melkveehouder: • huisvest de kalveren maximaal twee weken in een eenlingbox. * Wanneer een kalf nog niet fit en mobiel genoeg is om na 2 weken naar de groepshuisvesting te gaan mag een melkveehouder hiervan afwijken. De reden moet worden geregistreerd.	MA	
E. 3.3		Kalveren worden na de eenlingbox tot een leeftijd van minimaal 4 maanden in een groepshok op stro gehuisvest.	De melkveehouder: • huisvest de kalveren na de eenlingbox tot een leeftijd van minimaal 4 maanden in groepshok of groepsiglo op stro. *Een groep bestaat uit tenminste twee kalveren. Heeft het bedrijf niet meer dan 1 kalf, dan kan het kalf alleen in een strohok worden gehuisvest.	MA	
E. 3.4		De eenlingboxen en groepshokken voor kalveren zijn schoon en droog.	De melkveehouder: • draagt zorg voor schone en droge eenlingboxen. • draagt zorg voor schone en droge groepshokken.	MA	
E. 3.5		De melkveehouder neemt deel aan KalfOK met een minimaal aantal punten van 75.	De melkveehouder: • toets het gemiddelde jaarlijks in Q2 o.b.v. het rollend jaargemiddelde. • voldoet aan de norm van 75 punten, of • schrijft een plan van aanpak samen met de dierenarts om het rollend jaargemiddelde te verhogen wanneer er niet aan de criteria wordt voldaan.	MI	
E. 3.6		De kalversterfte is niet hoger dan het rollend landelijke jaargemiddelde. * Machtiging afgeven in Z-net aan afnemer melk.	De melkveehouder: • toets het gemiddelde jaarlijks in Q2 in vergelijking tot rollend jaargemiddelde van Q4 van het voorgaande kalenderjaar. • zit onder het rollend landelijk jaargemiddelde, of • schrijft een plan van aanpak samen met de dierenarts om diens jaargemiddelde te verlagen wanneer er niet aan de criteria wordt voldaan.	MI	
E. 3.7		De melkveehouder neemt deel aan het KalfVolgSysteem.	De melkveehouder: • neemt deel aan het KalfVolgSysteem. • de dieren worden afgevoerd via 'Witte lijst veehandelaren': https://www.nzo.nl/documenten/ .	MI	
Nieuw		Als kalveren worden onthoofd gebeurt dit door de dierenarts.	De melkveehouder zorgt voor: • De ingreep plaats onder verdoving plaats vindt • Pijnbestrijding wordt toegepast • De dierenarts het onthoornen uitvoert.	MI	Ja
E. 3.8		Er is een gesloten bedrijfsvoering om verspreiding van ziektes te voorkomen.	De melkveehouder: • hanteert een gesloten bedrijfsvoering en koopt dus geen dieren aan. • fokt het jongvee binnen een straal van maximaal 25 km van de hoofdlocatie op • kan dit aantonen aan de hand van I&R registratie.	KO	

Nº	Scope	Beheerspunten	Vereisten	Sanctie
E. 3.2		Kalveren worden maximaal twee weken gehuisvest in een eenlingbox.	De melkveehouder: • huisvest de kalveren maximaal twee weken in een eenlingbox. * Wanneer een kalf nog niet fit en mobiel genoeg is om na 2 weken naar de groepshuisvesting te gaan mag een melkveehouder hiervan afwijken. De reden moet worden geregistreerd.	MA
E. 3.3		Kalveren worden na de eenlingbox tot een leeftijd van minimaal 4 maanden in een groepshok op stro gehuisvest.	De melkveehouder: • huisvest de kalveren na de eenlingbox tot een leeftijd van minimaal 4 maanden in groepshok of groepsiglo op stro. *Een groep bestaat uit tenminste twee kalveren. Heeft het bedrijf niet meer dan 1 kalf, dan kan het kalf alleen in een strohok worden gehuisvest.	MA
E. 3.4		De eenlingboxen en groepshokken voor kalveren zijn schoon en droog.	De melkveehouder: • draagt zorg voor schone en droge eenlingboxen. • draagt zorg voor schone en droge groepshokken.	MA
E. 3.5		De melkveehouder neemt deel aan KalfOK met een minimaal aantal punten van 75.	De melkveehouder: • toets het gemiddelde jaarlijks in Q2 o.b.v. het rollend jaargemiddelde. • voldoet aan de norm van 75 punten, of • schrijft een plan van aanpak samen met de dierenarts om het rollend jaargemiddelde te verhogen wanneer er niet aan de criteria wordt voldaan.	MI
E. 3.6		De kalversterfte is niet hoger dan het rollend landelijke jaargemiddelde. * Machtiging afgeven in Z-net aan afnemer melk.	De melkveehouder: • toets het gemiddelde jaarlijks in Q2 in vergelijking tot rollend jaargemiddelde van Q4 van het voorgaande kalenderjaar. • zit onder het rollend landelijk jaargemiddelde, of • schrijft een plan van aanpak samen met de dierenarts om diens jaargemiddelde te verlagen wanneer er niet aan de criteria wordt voldaan.	MI
E. 3.7		De melkveehouder neemt deel aan het KalfVolgSysteem.	De melkveehouder: • neemt deel aan het KalfVolgSysteem. • de dieren worden afgevoerd via 'Witte lijst veehandelaren': https://www.nzo.nl/documenten/ .	MI
E. 3.8		Er is een gesloten bedrijfsvoering om verspreiding van ziektes te voorkomen.	De melkveehouder: • hanteert een gesloten bedrijfsvoering en koopt dus geen dieren aan. • fokt het jongvee binnen een straal van maximaal 25 km van de hoofdlocatie op • kan dit aantonen aan de hand van I&R registratie.	KO

Herzieningsagenda / in ontwikkeling			
Scope	Beter voor...	Onderdeel	Toelichting
	Koe	meer aandacht en zorg voor het jonge kalf	zorgvuldige biestverstrekking en de mogelijkheid voor sociaal contact
	Koe	Een kalf blijft minstens de eerste 28 dagen op het bedrijf van geboorte.	Met ketenpartners werken aan realisatie van ambitie om kalveren minimaal 28 dagen op een melkveebedrijf te laten opgroeien.
	Natuur	Vergroten biodiversiteit	Het aandeel kruidenrijkgrasland verhogen
	Natuur	Duurzaamheid van aangekocht voer	Verkennen van de duurzaamheid van aangekocht voer in de vorm van LCA's op bijvoorbeeld mais, als op krachtvoer en bijproducten
 	Natuur	Natuurinclusief	Dialogoog met stakeholders over kwalificatie ketenprogramma Beter voor Koe, Natuur & Boer als natuur inclusief en/of koploper wat kan bijdragen aan gunstigere uitgangspositie binnen overheidsbeleid (Wal-Zeggelink, 2022) of andere initiatieven
	Natuur	Verlagen van emissies per hectare naar water, bodem en lucht	* Aanvullende maatregelen t.b.v. verlagen emissies per hectare. * Gericht aan de slag met melkveebedrijven waar nutriëntenefficiëntie kan worden verbeterd via onder meer optimalisatie van voeding en bemesting.
	Natuur	Erfbiodiversiteit	In samenwerking met een ecooloog een set van maatregelen ontwikkelen waarmee melkveehouders gericht werken aan het vergroten van de biodiversiteit rondom het erf met waar mogelijk i.c.m. natuurlijke wering van plaagdieren.

